

Η γυναίκα μπροστά στις προκλήσεις του 21ου αιώνα

Γράφει η Νίκη Καλτσόγια, Ομότιμη Καθηγήτρια

Βρισκόμαστε ήδη στα μέσα της δεύτερης δεκαετίας του 21ου αιώνα, που η έναρξή του χαιρετίστηκε με πανηγύρεις σε ολόκληρο τον κόσμο. Υποσχέσεις για προοπτικές που θα άνοιγαν ένα δικαιότερο κόσμο, αφοσιωμένο στην ειρήνη και την ευημερία των λαών. Κι' όμως η διάψευση αυτών των προσδοκιών ήλθε γρηγορότερα απ' ό,τι φαντάζονταν κανείς. Ήδη βιώνουμε στο Δυτικό αναπτυγμένο κόσμο από το 2008 μια οικονομική κρίση, που παίρνει το χαρακτήρα ανθρωπιστικής κρίσης, ιδιαίτερα για τις χώρες της Νότιας Ευρώπης. Και οι συνέπειες αυτής της κρίσης πλήττουν τη ζωή και των δύο φύλων, ανδρών και γυναικών και ίσως γεννά ερωτηματικά γιατί σήμερα πρέπει να δούμε ειδικά τη θέση της γυναίκας στη νέα αυτή πραγματικότητα.

Ήδη οι φραγμοί που έβαζαν τις γυναίκες στο περιθώριο της κοινωνικής, πολιτικής, οικονομικής και πολιτιστικής ζωής και διαμόρφωναν αυτό που καταγράφηκε στην ιστορία του φεμινιστικού κινήματος «δημόσιος άνδρας – ιδιωτική γυναίκα» τυπικά δεν ισχύει πλέον. Εξάλλου, για τη Δύση πάντοτε, ακόμα και η ίδια η πατριαρχία, που αποτέλεσε το μεγάλο ιδεολογικό όπλο του φεμινισμού, αν και παραμένει αναλλοίωτο ως σλόγκαν, έχει απωλέσει το μεγαλύτερο μέρος των ερεισμάτων του. Οι αγώνες των γυναικών για την απάλειψη των τυπικών φραγμών της ισότητας με τους άνδρες θέσης τους στην κοινωνική και πολιτική ζωή, που ίσχυαν σχεδόν μέχρι τα μέσα του περασμένου αιώνα, σφραγίστηκαν μεταπολεμικά με τις θεσμικές εγγυήσεις στο εθνικό αλλά και διεθνές δίκαιο. Αυτή όμως η τυπική αποκατάσταση της ισότητας των δικαιωμάτων και ελευθεριών των γυναικών δε συνοδεύτηκε και από ουσιαστική ισότητα με τον άνδρα ένταξή τους την κοινωνική, πολιτική, οικονομική και πολιτιστική ζωή. Αυτό αποδεικνύεται από τους ίδιους τους επίσημους χάρτες της δύναμης μεταξύ των φύλων («power indexes»), που δημοσιεύει από δεκαετιών ο ΟΗΕ, καταχωρώντας τους στο διαδίκτυο. Οι κατατάξεις των χωρών γίνεται ιεραρχικά, με κριτήριο το βαθμό ισότητας κάθε χώρας στη διεθνή κλίμακα. Από τους χάρτες αυτούς αποδεικνύονται, ακόμα και μέχρι σήμερα, οι μεγάλες ανισότητες μεταξύ των δύο φύλων, σε όλους τους τομείς της κοινωνικής, οικονομικής, πολιτικής και πολιτιστικής δράσης.

Αναμφισβήτητη στην ευρεία έννοια της κοινωνικής ισότητας, όπως δείχνουν τα ίδια τα συγκριτικά στοιχεία, αλλά και τα στατιστικά στοιχεία των ίδιων των χωρών, η ισότητα γενικά μεταξύ των ανθρώπων παραμένει ένα απραγματοποίητο ιδανικό. Και αυτό βέβαια εκφράζει τη βαθύτερη πίστη του δυτικού πνεύματος στην ελεύθερη και ανεμπόδιστη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του. Η Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων δικαιωμάτων του 1948 εξέφρασε όλη τη φιλοσοφία του Διαφωτισμού, ενώ έβαλε συγχρόνως τα θεμέλια για ένα νέο ανθρωπισμό, σφραγίζοντας την ιστορική περίοδο του δυτικού πνεύματος από τα τέλη του 17ου αιώνα μέχρι σχεδόν τα τέλη του 20ού, γνωστή ως περίοδο της νεωτερικότητας. Οι μεγάλες φιλοσοφίες του Διαφωτισμού, η αξία του εθνικού κράτους, η ανάπτυξη της οικονομίας στηριγμένης κυρίως στη βιομηχανία, αποτελούν τους πυλώνες της μεγάλης αυτής περιόδου. Όμως, ο «κοινωνικός δαρβινισμός» ήταν η σκληρή κοινωνική πραγματικότητα μεγάλου μέρους της περιόδου αυτής και χάριν στους αγώνες των εργατικών κυρίως τάξεων μετριάστηκε ο ανάληπτος χαρακτήρας του, με τη σταδιακή οικοδόμηση του κοινωνικού κράτους δικαίου, οφειλόμενη στην οργάνωση των δυνάμεων της εργατικής τάξης στα σοσιαλιστικά κόμματα, που εκφράζανε τη σοσιαλιστική ιδεολογία. Όμως, ήδη μιλάμε, από τη δεκαετία του 1980, για το πέρασμα στη νέα μετα-νεωτερική εποχή. Τελείως επιγραμματικά τα κύρια γνωρίσματα της νέας αυτής εποχής είναι: α. Οι δυνατότητες νέων μορφών οργάνωσης της οικονομίας, που καθιστούν δυνατές οι νέες τεχνολογίες και κυρίως τα επιτεύγματα των ηλεκτρονικών υπολογιστών. β. Η αποδυνάμωση του εθνικού κράτους και η μεταφορά των κέντρων λήψης των μεγάλων αποφάσεων σε «αόρατα» υπερεθνικά κέντρα εξουσίας, οικονομικά και πολιτικά. γ. Στον ιδεολογικό τομέα η επικράτηση της ιδεολογίας του φιλελευθερισμού και της καπιταλιστικής οργάνωσης της οικονομίας, με συνέπεια την αποδυνάμωση των σοσιαλιστικών ιδεολογιών που οδήγησαν στην οικοδόμηση του κοινωνικού κράτους δικαίου. Συνοψίζοντας: Φιλελευθερισμός, άκρατος ατομικισμός και κυριαρχία της αγοράς θα μπορούσε είναι το τρίπτυχο της νέας αυτής μετα-νεωτερικής εποχής. Και όλες αυτές οι αλλαγές συντελούνται μέσα στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης, που αν και είχε εμφανιστεί και στο

παρελθόν εξελίχτηκε με απίστευτη ταχύτητα μετά το 1960, με την εξάπλωση της καπιταλιστικής παραγωγής, την ανάπτυξη της τεχνολογίας και ορισμένων βασικών μεταβολών στο διεθνές περιβάλλον, στο κράτος, το έθνος και το σύγχρονο ορθολογισμό. Η παγκοσμιοποίηση δεν είναι, όπως επιστημονικά διαπιστώνεται, ούτε καλή, ούτε κακή.

Και το ερώτημα που τίθεται είναι: ποια είναι η θέση της γυναίκας στη νέα αυτή εποχή; Αν και από πλευράς προσόντων εισέρχεται με τα ίδια εφόδια με τον άνδρα, οι δείκτες συμμετοχής της στους βασικούς τομείς της οικονομικής και πολιτικής ζωής δίνουν μια αδιάψευστη εικόνα της πολύ κατώτερης κοινωνικά θέσης της από τον άνδρα και μάλιστα σε όλους τους τομείς.

α. Στον τομέα της πολιτικής συμμετοχής, τα στατιστικά στοιχεία είναι αποκαρδιωτικά για τις γυναίκες, και αυτό ακόμα και σε χώρες με υψηλό δείκτη συμμετοχής των γυναικών. Και φυσικά όχι σε θέσεις-κλειδιά της πολιτικής δύναμης. Αυτό όμως που πρέπει να επισημάνουμε είναι ότι το πέρασμα των μεγάλων αποφάσεων, οικονομικών και πολιτικών σε μεγάλα διεθνή κέντρα έχει αποδυναμώσει την ίδια την έννοια της λήψης των πολιτικών αποφάσεων σε εθνικό επίπεδο. Εδώ ας προσθέσει κανείς ότι υπάρχει μεγάλο θέμα για το ποιες γυναίκες και με ποιες διαδικασίες επιλέγονται. Το life-style παίζει ένα μεγάλο ρόλο. Άλλωστε οι δημοκρατικές διαδικασίες επιλογής υποψηφίων, με τη κρίση που διατρέχει το κομματικό σύστημα, έχουν σε μεγάλο βαθμό υποκατασταθεί από τα ΜΜΕ. Και αυτό αποδεικνύεται από σύγχρονες έρευνες.

β. Ειδικά στον τομέα της οικονομίας οι αλλαγές είναι θεαματικές: Συνεχής ανανέωση στην οργάνωση των παραγόντων παραγωγής, που επιφέρουν οι επιστημονικές ανακαλύψεις και συντελούν στην κατάτμηση των συντελεστών εργασίας, στη δημιουργία νέων ειδικοτήτων, που διαμορφώνονται στο πλαίσιο των δυνατοτήτων των νέων τεχνολογιών, με συνέπεια την προώθηση εργαζομένων με τεχνολογική μόρφωση σε βάρος άλλων, και μεγάλες διαφορές στις αμοιβές μεταξύ των εργαζομένων. Ευέλικτες σχέσεις εργασίας και ανασφάλεια. Όλα αυτά συντελούν στην αποδυνάμωση της εργατικής δύναμης, που εκπροσωπούσαν από τα μεγάλα εργατικά συνδικάτα και στήριζαν αντίστοιχα τα μεγάλα σοσι-

αλιστικά κόμματα.

Όλη αυτή η νέα πραγματικότητα στον εργασιακό τομέα έχει επιδεινωθεί απίστευτα λόγω της οικονομικής κρίσης και έχει άμεσες επιδράσεις και στις σχέσεις των δύο φύλων τόσο στον ατομικό όσο και στην οικογενειακή τους ζωή. Όμως θα πρέπει να διακρίνουμε τους δύο βασικούς τομείς της οικονομίας γενικά: τον δημόσιο και τον ιδιωτικό, δηλ. τον ευρύτερο οικονομικό τομέα:

(i) Ιστορικά ο δημόσιος τομέας ήταν αυτός που άνοιξε τις πόρτες του για μια αξιοπρεπή εργασιακή απασχόληση των γυναικών. Ας σημειωθεί ότι ο τομέας αυτός ήταν ο μόνος που οι γυναίκες ήταν περισσότερες από τους άνδρες (62%). Εξασφάλιζε αξιοπρεπή εργασία και δυνατότητα ανόδου, αν και οι όποιες ευνοϊκές ρυθμίσεις ανταποκρίνονταν στις ανάγκες της κοινωνίας για τη συντήρηση των παραδοσιακών οικογενειακών αξιών. Συνέπεια της συρρίκνωσης του δημόσιου τομέα είναι οι απολύσεις να σπρώχνουν τις γυναίκες προς προσωρινές και ευέλικτες μορφές εργασίας, μείωση των συνταξιοδοτικών τους δικαιωμάτων και επιστροφή στο σπίτι.

(ii) Ως προς τον ευρύτερο οικονομικό τομέα, γενικά είναι η διαπίστωση ότι η θέση της γυναίκας είναι σαφώς κατώτερη αυτής του άνδρα, αν και η ανεργία λόγω κρίσης έπληξε περισσότερο τους άνδρες. Πρόσφατη έρευνα του Ευρωπαϊκού Λόμπι Γυναικών σε 13 χώρες της Ενωμένης Ευρώπης, η οποία αφορά την επίδραση της οικονομικής κρίσης στις γυναίκες, έδωσε τα εξής αποτελέσματα: (α) Διαπιστώνεται μείωση των διαφορών μεταξύ των αμοιβών των ανδρών και των γυναικών, η οποία όμως δεν δείχνει επίτευξη της ισότητας αλλά τη μείωση των αμοιβών και των ανδρών. (β) Η κρίση έχει αρνητικές επιπτώσεις στην πρόοδο που έχει σημειωθεί για τις γυναίκες στην αγορά εργασίας. (γ) Η γυναικεία απασχόληση έπεσε κάτω από το επίπεδο του 2005 σε 12 χώρες, στις οποίες συμπεριλαμβάνεται και η Ελλάδα. (δ) Η ανεργία των γυναικών αυξάνει όπως δείχνει σχετικός πίνακας.

Και βέβαια σ' αυτά ας προστεθεί και η διαπιστούμενη σε πραγματικό βαθμό ανεργία των νέων, που υποσκάπτει τα ίδια τα εθνικά και κοινωνικά θεμέλια όλων των χωρών με μακροπρόθεσμες αρνητικές συνέπειες για την ίδια την κοινωνική πρόοδο και ειρήνη, αλλά και τις σχέσεις των δύο φύλων. Τα στοιχεία που υπάρχουν για το θεωρούμενο ως «έγκλημα